

is dissatisfaction of the basic needs of a developing personality, significant social environment through emotional alienation. On the mental level, self-depravation arises as a product of the introjection of relations of deprivation that blocks energy libido, desire for life.

Analysis of the mechanism of self-depravation shows the relationship with the internal contradiction between the Ego-real and Ego-ideal. Education of Ego-ideal is based on the principle of obligation, the content of which is filled with idealized parent internal object. The need for acceptance determines the illusory rapprochement with parents through the Ego-ideal, which leads to loss of self and the formation of a false self.

The main psychological defense mechanisms involved in the process of self-depravation is the mechanism of distortion or escape from reality. As a result, in the perception of the subject the destructive worldview is formed, there is inadequate interaction of models of space and time (violation of perception of self «here and now») and Ego-deformation (as a distorted self-esteem). Self-depravation of psyche is presented at the behavioral, affective and reflexive levels, which manifests itself in behavior maladjustment, disintegrative intra psychic processes, contradictory reflection. The author draws attention to the importance of psychotherapy of self-depravation, as a phenomenon of personality's denial from the self-actualization.

Key words: self-depravation, psychological defense, distortion of reality, Ego-real, Ego-ideal, Selfness, aspiration for life, self-actualization.

Received October 15, 2014

Revised November 10, 2014

Accepted December 02, 2014

УДК 159.9.37.015.3

А.С. Москальова

moskalla@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПОВЕДІНКОВОГО ТИПУ А СЕРЕД КЕРІВНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Moskalioua A.S. Psychological features of the behavioral manifestations of type A among heads of educational institutions / A.S. Moskalioua // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 318–330.

А.С. Москальова. Психологічні особливості проявів поведінкового типу А серед керівників освітніх організацій. У статті розглядається дуже важлива проблема – поведінка керівників освітніх організацій загалом та керівників загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема. Обґрунтовано необхідність розгляду обраної теми в сучасних соціально-економічних умовах. Зазначено, що в психології існує декілька класифікацій поведінкових типів особистості. Проте автор у роботі керується постулатом психологів, які виділяють два поведінкових типи особистості, а саме: А і Б. З'ясовано, що представники цих груп мають різні характеристики та відрізняються специфікою поведінки в схожих виробничих умовах. Встановлено, що особам з проявами поведінкового типу А відповідають такі якості: наполегливість, намагання виконувати все швидко і краще від інших, висока працездатність. Вони можуть бути агресивними, надмірно вимогливими, жорстокими. Саме такий динамічний, напружений спосіб життя призводить до виникнення проблем на фізичному рівні – це серцево-судинні захворювання. Особи з поведінкою типу Б – це ті, яким притаманні протилежні якості. Вони спокійні, іноді байдужі, відсторонені від подій, які відбуваються навколо. У статті представлено результати дослідження проявів поведінки за типом А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовано особливості розвитку поведінкового типу А для керівників загальноосвітніх навчальних закладів. З'ясовано специфіку прояву поведінки за типом А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів залежно від соціально-демографічних та гендерних характеристик (вік, стать, сімейний стан, наявність дітей, тип навчального закладу тощо). Подано психологічні рекомендації, які допоможуть позбутися поведінкових патернів типу А.

Ключові слова: керівники загальноосвітніх навчальних закладів, поведінка, класифікація типів поведінки, поведінка за типом А і Б.

А.С. Москалева. Психологические особенности проявлений поведенческого типа А среди руководителей образовательных организаций. В статье рассматривается очень важная проблема – поведение руководителей образовательных организаций в целом и руководителей общеобразовательных учебных заведений, в частности. Обоснована необходимость рассмотрения темы в современных социально-экономических условиях. Указано, что в психологии существует несколько классификаций поведенческих типов личности. Однако автор в работе руководствуется постулатом психологов, которые выделяют два поведенческих типа личности, а именно: А и Б. Установлено, что представители этих групп имеют различные характеристики и отличаются спецификой поведения в подобных производственных условиях. Установлено, что лицам с проявлениями поведенческого типа А соответствуют следующие качества: настойчивость, стремление делать все быстро и лучше других, высокая работоспособность. Они могут быть агрессивными, чрезмерно требовательными, жестокими. Именно такой динамичный, напряженный образ жизни приводит к возникновению проблем на фи-

зическом уровне – это сердечно-сосудистые заболевания. Лица с поведением типа Б – это те, которым присущи противоположные качества. Они спокойны, иногда равнодушны, отстранены от событий, происходящих вокруг. В статье представлены результаты исследования проявлений поведения по типу А у руководителей общеобразовательных учебных заведений. Проанализированы особенности развития поведенческого типа А у руководителей общеобразовательных учебных заведений. Выяснена специфика проявления поведения по типу А у руководителей общеобразовательных учебных заведений в зависимости от социально-демографических и гендерных характеристик (возраст, пол, семейное положение, наличие детей, тип учебного заведения, и т.п.). Подано психологические рекомендации, которые помогут избавиться от поведенческих паттернов типа А.

Ключевые слова: руководители общеобразовательных учебных заведений, поведение, классификация типов поведения, поведение по типу А и Б.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціально-економічна криза в суспільстві висвітила коло проблем, пов'язаних із поведінкою людини у суспільстві. Особливо це стосується освітньої сфери, де працюють фахівці, поведінка яких впливає на стосунки учасників навчально-виховного процесу у різноманітних варіаціях: «керівник – вчитель», «керівник – батьки», «керівник – діти». Варто враховувати, багатьма авторами поняття «поведінка» розглядається як система взаємопов'язаних реакцій і дій людини з навколишнім середовищем. Головна роль при цьому належить не тільки зовнішнім, але і внутрішнім чинникам: психологічно важливим якостям, індивідуально-психологічним властивостям тощо. Крім того, доведено, що існує взаємозв'язок між фізичним, духовним і психічним станами особистості. Для керівника загальноосвітнього навчального закладу є дуже важливим врахування психологічних закономірностей поведінки людини в суспільстві. І як зазначають деякі автори, неврахування даного аспекту може призвести до виникнення проблем: плинність кадрів, низька продуктивність праці, конфліктність. У зв'язку з цим постає питання більш досконалого дослідження проблеми прояву поведінки типу А саме у керівників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах трансформації освітньої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття. Проблема психологічних

особливостей поведінки людини завжди була предметом пильного розгляду вчених [1; 2; 3; 4; 5]. Варто відмітити, що розгляд поведінки за типом А вперше почали медики (Friedman & Rosenman, 1974), які виокремили вид поведінки, що склав патерн типу А та характеризував людей з ішемічною хворобою серця. Для цих людей, з поведінкою за типом А, характерним є: спрямованість на змагання та успіх; нетерплячість, брак часу. Вони постійно роблять все самі, бо вважають, що ніхто не зробить краще за них, хочуть виконувати якомога більше справ за короткий проміжок часу, необґрунтовано дратуються з будь-якої причини [1]. Багато дослідників [1; 2; 5] вказують на те, що на вигляд вони здаються самовпевненими, проте насправді їм притаманне відчуття невпевненості в собі.

Зовсім інший за типом поведінки – тип Б, який акцентує увагу на таких аспектах: чергують роботу і відпочинок, їм не властивий стан емоційної напруги, вони розслаблені, неквапливі. Їх мова м'якша і спокійніша (як і жестикуляція). Все це, однак, зовсім не означає, що вони ледачі, пасивні щодо своїх обов'язків і працюють неефективно [3].

У дослідженнях Д. В. Глазкова [3] також наголошено увагу на тому, що багато людей страждають на хворобу серця. Причиною цього може бути п'ять факторів: нервово-психічне напруження, порушення ліпідного обміну, підвищений артеріальний тиск, паління, спадкова схильність. Аналізуючи цю ситуацію, автор зауважив, що без прояву поведінки за типом А у людей ішемічна хвороба серця може не розпочатися. Саме це змушує вчених досліджувати зазначену проблему та шукати взаємозв'язки між поведінкою за типом А та психічними станами особистості. Зважаючи на важливість обраної проблеми дослідження, більшість авторів використовують диференційований підхід до вивчення типів поведінки. Тоді класифікація поведінкових типів (за Фрідманом та Розенманом) [3] може базуватися на основі прояву таких типів поведінки, а саме: тип А 1 – це сукупність максимально яскраво проявлених властивостей «коронарної поведінки»; тип А 2 – вказує на поєднання властивостей обох поведінкових груп, але з переважанням характеристик «коронарної поведінки»; тип А 3 – вказує на поєднання властивостей обох груп, але з переважанням характеристик поведінки типу Б; тип А 4 – сукупність властивостей, протилежних параметру коронарної поведінки; і поведінка типу 0, коли властивості обох груп врівноважені.

Також цікаву думку висловлює О. В. Лібін [4], який пропонує коротку характеристику типів А, С, Т, де: синдром А-тип

включає ознаки гніву, змагальної поведінки і прагнення до вдосконалення; синдром С-тип – характерний для тих, які здатні в стресовій ситуації не втрачати рівноваги, вистояти; синдром Т-типу – «демонструють» ті, для кого викликані стресом переживання є нагородою за сміливість. Вони самі шукають ризиковані ситуації, прагнучи до новизни та збудження.

Існує ще один варіант інтерпретації поведінки типу А, що лежить в руслі психоаналітичного підходу. Цей тип поведінки трактується як заснований на потребі в самореалізації і пошуку соціального схвалення, а також на домінуванні двох механізмів психологічного захисту – «витіснення» і «підкріплення».

Д. В. Глазков [3] відмічає, що представники ще одного напряму дотримуються концепції дефіциту контролю, відповідно до якої поведінка типу А є специфічним способом оволодіння стресогенним факторами оточення, спробою контролювати події, не підвладні суб'єкту. Нарешті, в рамках концепції невизначених критеріїв на першому місці виявляється підвищена залежність володарів поведінки типу А від громадської думки, що змушує їх постійно порівнювати свої досягнення з досягненнями інших. Однак вони використовують при цьому завищені і нечітко визначені критерії оцінки, результатом чого виявляється постійна боротьба за успіх і хронічне відчуття дефіциту часу

Враховуючи вищезазначене, можна констатувати наявну кількість досліджень щодо поведінки типу А, недостатньо дослідженими є аспекти прояву поведінки типу А серед керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета статті. Дослідити психологічні особливості та чинники прояву поведінки типу А керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для дослідження прояву поведінкового типу А керівників загальноосвітніх навчальних закладів було використано методика «Поведінковий тип А» [5, с. 173]. Ця методика створена на основі тесту Фрідмана та Розенмана «Поведінковий тип А та Ваше серце». Вона містить 21 запитання, на які кожен учасник повинен дати відповіді: «згоден», «не згоден».

Дослідження керівників загальноосвітніх навчальних закладів проходило у два етапи. На першому етапі було виявлено загальні показники проявів поведінкового типу А серед керівників загальноосвітніх навчальних закладів; на другому – досліджено взаємозв'язки між рівнем сформованості поведінкового

типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів та такими соціально-демографічними та гендерними характеристиками: вік, стать, сімейний стан, наявність дітей, стаж роботи на керівній посаді тощо.

У результаті проведеного тестування вдалось виявити рівні поведінкового типу А керівників загальноосвітнього навчального закладу: низький (до 9,4 балів), вказує на часткову або ситуативну здатність до поведінкового типу А також переважанням таких характеристик: поспішність до розв'язання проблемних питань, некерованість; середній (від 9,4 до 12,4 балів) – характеризується поспішністю виконання поставлених завдань, бажанням перемоги попри все; високий (від 12,4 і більше) – виявляє прагнення до змагання, агресивність, нетерпіння, постійний поспіх, а також вільновиражену, але раціональну ворожість і практично завжди – приховану беззахисність [5] тощо.

Усього в дослідженні взяли участь 2060 керівників загальноосвітніх навчальних закладів, які проходили підвищення кваліфікації в ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України впродовж 2014 року. Досліджувані були розподілені на групи за віком (1 – до 35 років, 2 – 35-50 років, 3 – понад 50 років), статтю (1 – керівники-жінки, 2 – керівники-чоловіки), стажем роботи на керівній посаді (1 – до 5 років, 2 – 5-15 років, 3 – понад 15 років).

Статистичне опрацювання даних і графічна презентація результатів здійснювались за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 21,0).

На першому етапі емпіричного дослідження за методикою «Поведінковий тип А» виявлено загальні показники проявів поведінкового типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Так, у керівників загальноосвітніх навчальних закладів виявлено такі показники: низький рівень 32,2 %; середній – 29,0 %; високий 38,7 %. Що вказує на те, що більше третини досліджуваних керівників освітніх організацій схильні проявляти поведінку типу А. Водночас дослідження дозволило виявити значущі відмінності ($p < 0,01$) у розвитку поведінкового типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів жіночої та чоловічої статі. Так, у жінок високий рівень сягає 32,16 %, а у чоловіків – 63,72 %. Аналіз результатів середнього рівня свідчить, що його розвиток притаманний 29,5 % жінкам та 27,21% чоловікам. Низький рівень у жінок сформований у 38,34 %, у чоловіків – 9,07 %.

Отже, можна зробити висновок, що у керівників загальноосвітніх навчальних закладів чоловічої статі схильність до прояву поведінкового типу А розвинена більше.

На другому етапі проведеного нами дослідження вдалось оцінити взаємозв'язок між проявом поведінкового типу А у керівників загальноосвітнього навчального закладу і такими соціально-демографічними та гендерними характеристиками: вік, стать, сімейний стан, наявність дітей, стаж роботи на керівній посаді тощо.

У результаті проведеного нами дослідження виявлено, що зв'язок між цими параметрами не є однозначними.

Результати дисперсійного аналізу виявили особливості розвитку поведінкового типу залежно від віку (рис. 1).

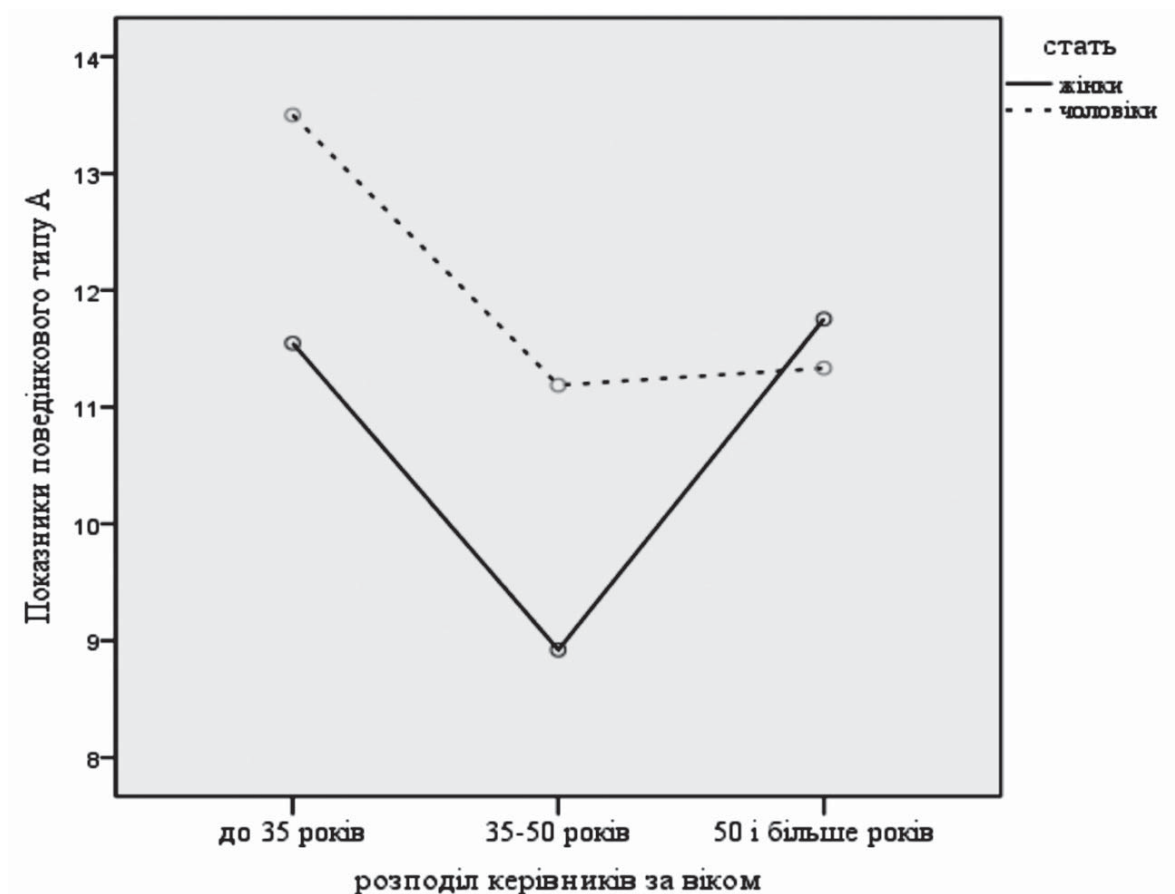

Рис. 1. Показники прояву поведінкового типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів залежно від віку

Як видно із рис.1, керівники чоловічої статі більше схильні до проявів поведінки типу А. Проте, аналізуючи отримані дані, ми можемо стверджувати, що з віком цей показник знижується у керівників чоловічої статі. Натомість у керівників жіночої статі цей показник зростає ($p < 0,01$).

Установлено взаємозв'язок між проявом поведінкового типу А керівників загальноосвітніх навчальних закладів та сімейним станом (рис. 2).

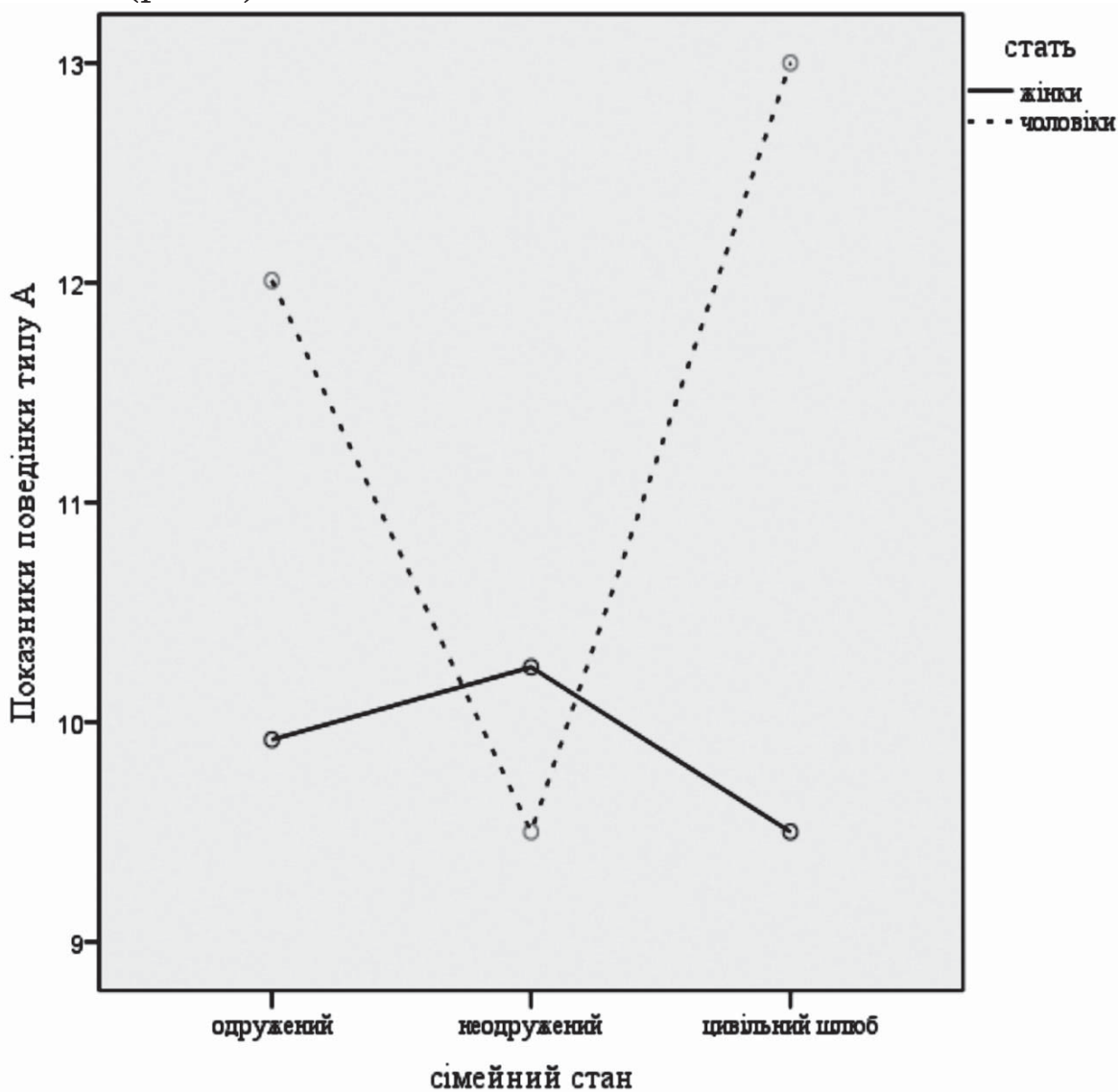

Рис.2. Показники прояву поведінкового типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів залежно від сімейного стану

Як видно із рис. 2, серед керівників чоловічої статі прояв поведінки типу А вищий в одружених та тих, хто перебуває у цивільному шлюбі, а також знижується у неодружених; натомість у керівників жіночої статі результати радикально протилежні, а у неодружених навіть підвищується.

У подальшому було розглянуто прояв поведінкового типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів залежно від наявності дітей (рис. 3).

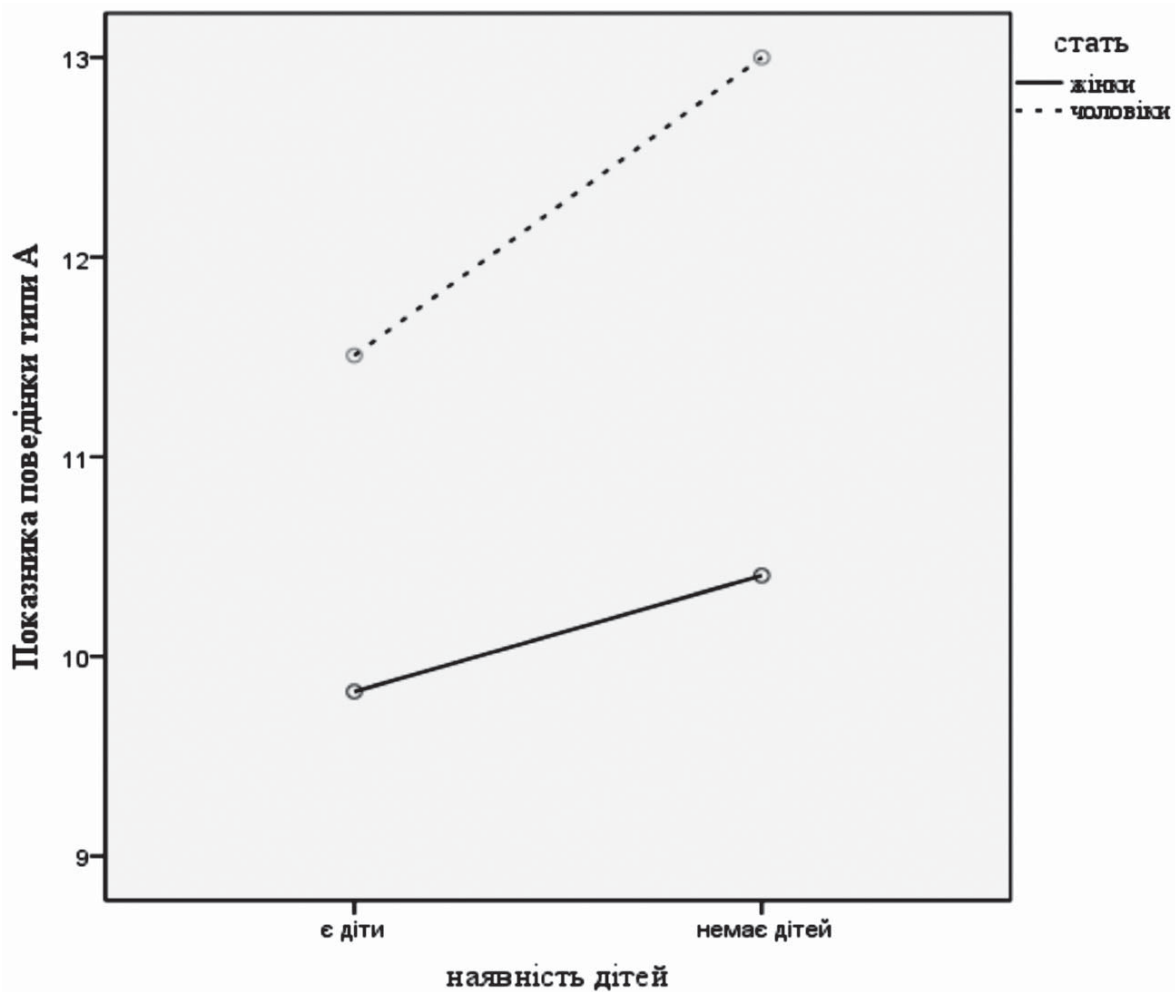

Рис. 3. Показники поведінки типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів залежно від наявності дітей

Із рис. 3 видно, що керівники чоловічої статі більш схильні до проявів поведінки типу А, особливо ті, у кого немає дітей.

Характерно, що у керівників жіночої статі, які не мають дітей, схильність до поведінки типу А зростає.

Надалі ми дослідили особливість прояву поведінки типу А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів залежно від типу загальноосвітнього навчального закладу. Виявлено також значущі ($p < 0,01$) відмінності (рис.4).

Як видно із рис. 4, керівники загальноосвітніх навчальних закладів більш схильні до поведінки типу А. Варто відмітити, що у директорів традиційних загальноосвітніх навчальних закладів прояви типу А у чоловіків та жінок не різняться. Серед директорів загальноосвітніх навчальних закладів нового типу схильність до поведінки типу А значно переважає у чоловіків.

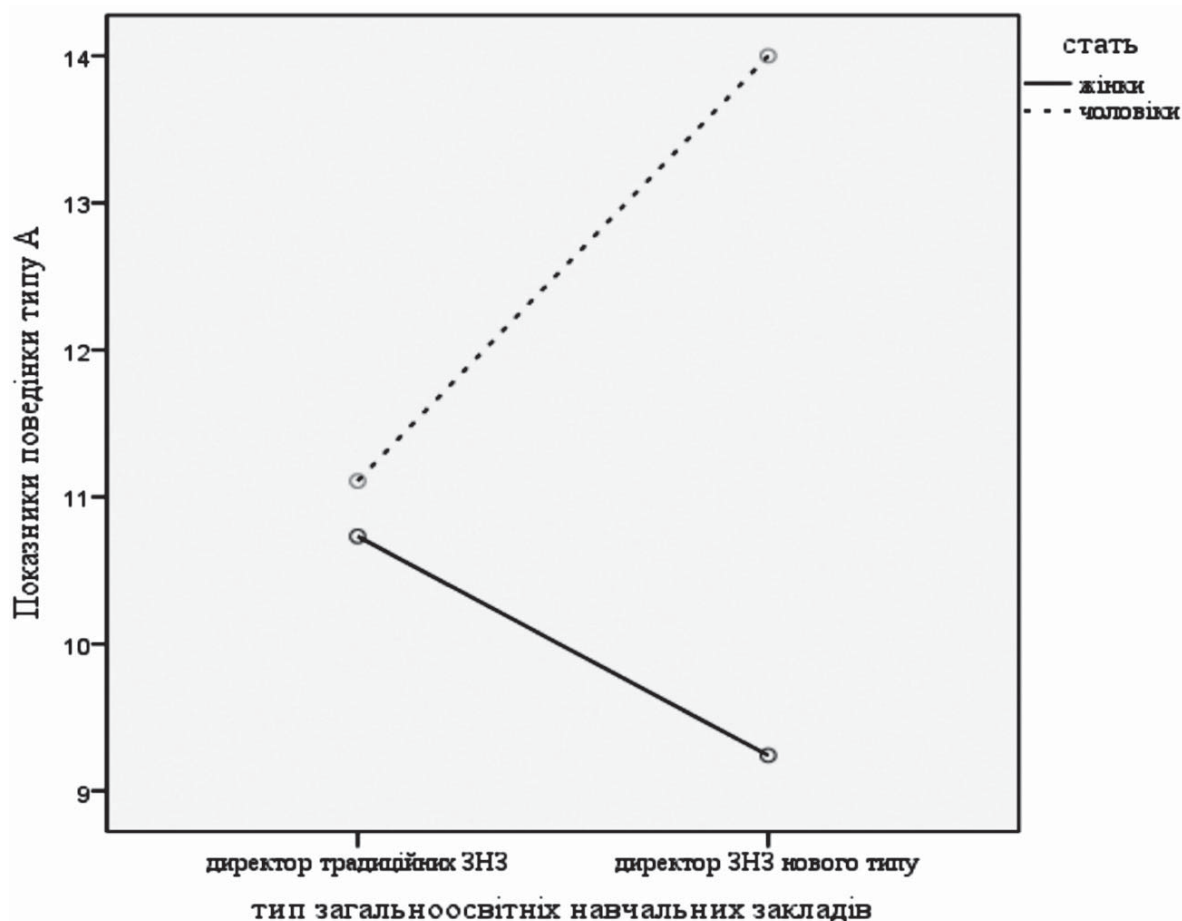

Рис. 4. Показник поведінки типу А керівників загалноосвітніх навчальних закладів залежно від типу загалноосвітніх навчальних закладів

Автори, які вивчали феномен «поведінковий тип А» вказують на те, що його вдало можна корегувати. Варто дотримуватися таких прийомів [5, с. 131–132] особисто Вами:

- в житті немає нічого завершеного, тому не намагайтеся через силу закінчити все вчасно й нічого не забути;
- обирайте пріоритети при виконанні завдань. Подумайте, чи буде важливо те, що ви робите зараз, через декілька років?;
- зосередьтесь лише на виконанні однієї справи протягом певного проміжку часу;
- не намагайтеся виконувати декілька справ одночасно;
- зробіть свій графік гнучким;
- цінуйте свій час та не витрачайте його на те, що Вас втомлює;
- заплануйте перерви в заняттях, які Вас втомлюють. Робіть перерви до того, як відчули напруження та втому;
- перед тим, як щось сказати, запитайте самого себе:

- а) чи дійсно є необхідність говорити про це?
- б) чи хоче про це хтось чути?
- в) чи доречним буде моє висловлювання?
 - будьте відкриті новим ідеям;
 - обирайте те, що для вас є важливим та потрібним;
 - намагайтеся побути на самоті;
- б) для взаємодії з іншими:
 - якомога більше посміхайтесь, щоб знизити рівень ворожості;
 - дякуйте людям, якщо вони роблять Вам щось приємне;
 - зміцнюйте стосунки з друзями та знайомими, намагайтеся зробити їх більш близькими;
 - не заважайте іншим робити те, що Ви робили б швидше.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку.

На основі поведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

У процесі дослідження психологічних особливостей проявів поведінки типу А керівників загальноосвітніх навчальних закладів було виявлено низку проблем.

Виявлено вплив соціально-демографічних та гендерних чинників на прояви поведінки за типом А серед керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

З'ясовано, що керівники загальноосвітніх навчальних закладів чоловічої статі більш схильні до прояву поведінки типу А.

Подано методичні рекомендації щодо зниження поведінки за типом А у керівників освітніх організацій.

Перспектива подальшого розвитку з цього напрямку вбачається у розробці тренінгової програми щодо зниження схильності до поведінки за типом А у керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Аткинсон Р. Л. Введение в психологию / Р. Л. Аткинсон, Р. С. Аткинсон, Э. Е. Смит, Д. Дж. Бем, С. Нолен-Хоэксема; под общей ред. В. П. Зинченко. – Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2007. – 402 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. [Вид. друге, доповн. і виправ.] / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
3. Глазков Д. Б. Поведение типа А и его коррекция / Д. Б. Глазков : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.elfuicia.ru/statti-po-psixologii>.

4. Либина А.В. Стили реагирования на стресс : психологическая защита или совладание со сложными обстоятельствами? Стиль человека : психологический анализ / А. В. Либина, А. В. Либин. – М., 1998. – С. 190–204.
5. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. – [2-е вид. перероб. та доповн.]. – К. : Міленіум, 2006. – 368 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Atkinson R. L. Maintaining in psychology / R. L. Atkinson, R. S. Atkinson, E. E. Smith, D. J. Bem, S. Nolen-Hoeksema; under the general editorship of V. P. Zinchenko. – St. Petersburg : Prime-Evroznak, 2007. – 402 pages.
2. Goncharenko S. U. Ukrainsky pedagogichny entsiklopedichny slovník. Look. friend, dopovn. i vipravl. / S. U. Goncharenko. – Rivne : Volunski charms, 2011. – 552 pages.
3. Glaskov D. B. Behavior of type A and its correction / D. B. Glazkov : [the Elektronny resource]. – Access mode: <http://www.elfuicia.ru/statti-po-psixologii>.
4. Libina A.V. Styles of response to a stress: psychological protection or a sovladaniye with difficult circumstances? Style of the person: psychological analiz / A. V. Libina, A. V. Libin. – М., 1998. – Page 190-204.
5. Syndrome «profesiyny vigorayiya» that profesiyna of carat' of a prazivniriv osvitnikh organisaz : gtnderni aspect: navch.posib. for the student. vusch. navsch. sakl. that sluchaschiv in-tiv pislyadiply. osviti / for sciences. edition of S. D. Maksimenka, L. M. Karamushki, T. V. Zaychikovoï. – 2nd look. reuniforms. that доповн. – К. : Milenium, 2006. – 368 pages.

A.S. Moskaliova. Psychological features of the behavioral manifestations of type A among heads of educational institutions. The article deals with a very important issue – the behavior of heads of educational institutions in general and the heads of secondary schools, in particular. The necessity of consideration of the topic in the current socio-economic conditions is proved. It is mentioned that in psychology there are several classifications of behavioral personality types. However, the author of the work is guided by the postulate of psychologists who distinguish two behavioral personality types, namely A and B. It is established that the representatives of these groups have different characteristics and different specific behavior in simi-

lar production conditions. It was found that persons with symptoms of Type A behavior correspond to the following qualities: perseverance, desire to do everything quickly and better than others, high ability to work. They can be aggressive, overly demanding, cruel. So this dynamic and busy lifestyle leads to problems at the physical level – cardiovascular diseases. Individuals with type B behavior – are those that are characterized by opposite qualities. They are calm, sometimes indifferent, removed from the events that happen around. The article presents the results of the study of behavior manifestations of type A among heads of secondary schools. The features of the development of Type A behavior among the heads of educational institutions are analysed. The specificity of behavior of type A among heads of secondary schools is clarified depending on the social and demographic and gender characteristics (age, sex, marital status, presence of children, type of school, etc.). The psychological recommendations are defined, they will help to get rid of behavioral patterns of type A. The purpose of the article was to study the psychological characteristics and factors of Type A behavior manifestation of heads of secondary schools, the purpose was achieved.

Key words: heads of secondary schools, behavior, classification of types of behavior, the behavior of the type A and B.

Received October 18, 2014

Revised November 12, 2014

Accepted December 05, 2014

УДК 159.92

Janusz Miąso

jmiaso@univ.rzeszow.pl

Dydaktyka równoległa – panaceum na mediatyzację edukacji

Mionso Yanush. Parallel didactics as a panacea for the mediatization of education / Yanush Mionso // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 330–336.

Януш Мьонсо. Паралельна дидактика – панацея на медіатизацію освіти. На наших очах відбуваються масштабні суспільно-економічні трансформації, внаслідок чого виникає необхідність пошуку нових рішень у сфері освіти, оскільки з усіх сторін ми чуємо заклики до ре-